

“Yerinde Davranmamak Kişiyi Suçlu Kılabilir”: *Geçmişe İlişkin Suç ve Bugünkü Hukuk*¹

1944 yılında Almanya’da dünyaya gelen yazar, yargıç ve aynı zamanda kamu hukuku ve hukuk felsefesi profesörü olan Bernhard Schlink’in Mart 2019’da Zoe Kitap tarafından yayımlanan [Geçmişe İlişkin Suç ve Bugünkü Hukuk](#) çalışması, yazarın hukuk felsefesi yardımıyla kaleme aldığı ancak daha çok felsefi ve edebî niteliğe haiz bir öz eleştiridir. Buradaki öz eleştiri, yazarın bir Alman yurttaşı olarak, Alman ulusunun bir bütün olarak geçmişle yüzleşme isteği olarak karşımıza çıkan, tarihini hukuk yordamıyla sorgulama çabası olarak görülmektedir. Eser, farklı zaman ve mecralarda yayımlanmış makalelerin derlendiği, geçmişle baş etme ve geçmişe ilişkin suçlarla yüzleşmeye ilişkin analizler içeren bir çalışma olarak yayın dünyasına kazandırılmıştır.

Altı başlıktan oluşan bu çalışmada öncelikle Schlink suç kavramını bildiğimiz anlamının dışına çıkararak yeniden tanımlamaktadır. Schlink’e göre suç, kesinlikle yalnızca ceza hukuku anlamında bir “suç” değildir; öte yandan kastedilen, çok daha geniş bir yorumlamayla “yerinde davranış alanında” ahlak, örf, adet gibi diğer tüm normları ihlâl eden aykırı davranış biçimi olarak tanımlanmıştır. “Günlük hayatta kullanılan suç” pek tabii hukuki olarak suçtan farklıdır ancak Schlink’e göre bu, yalnızca dayanak noktası bakımından bir farktır. Geniş anlamıyla bir suçun failinin, azmettireninin ve suça katılan diğer kişilerin yanında, bu suça direnç göstermeyen, ona karşı gelmeyen, suç faillerini dışlayıp cezalandırmayan herkesin toplum ve tarih nazarında suçlu sayılması ona göre mümkündür. Bu pek geniş bakış açısını ceza hukukunun “suç ve cezaların şahsiliği”, diğer yandan kitabın ilerleyen bölümlerinde ayrıca irdelenen “ceza normlarının geriye yürümezliği” ile ilgili bir dizi evrensel hukuk kuralıyla yorumlamaya kalkışmak sonuçsuz bir çabadır ki nihayetinde Schlink; yatay isnat edilebilirlik, yani bir toplumun suça direnç göstermemesi, karşı gelmemesi gibi yerinde olmayan davranışları nedeniyle tümünden sorumluluk sahibi olması ve dikey isnat edilebilirlik, yani tarihsel anlamda o toplumun üyelerinin, suç ortaya çıktığında çocuk olanlar da dahil tümünden suçlu ilan edilmesi tanımları ile bir toplumun tümüyle suç ağlarına takılabildiğini kabul etmektedir. Bu tanımın, ceza hukuku aracılığıyla açıklanabilir bir irdeleme olmadığı açıktır.

Weimar Cumhuriyeti’nin sona ermesiyle başlayan nasyonal sosyalizmin ve sonrasında Demokratik Almanya Cumhuriyeti ile farklı bir boyutta devam eden komünist Doğu Almanya’nın kanlı geçmişinin hesaplaşmasının yapılması, Federal Almanya Cumhuriyeti’nin meşruluğu için oldukça gereklidir. Öte yandan bir seçenek daha karşımıza çıkar, burada da bir geçmiş tümünden inkâr edilerek geçmişle tüm bağların koparılması yoluna gidilecektir. İşte bu nedendir ki Almanlar 1949’dan önceki tarihlerini kabul etmek istemezler, yazarın ifadesiyle kendilerini “bir dünya toplumunun dünya vatandaşları, özgür dünyanın özgür yurttaşları olarak görme eğilimindedirler. Ancak bu ütöpik istenç somut gerçeklikten uzak olduğu kadar bize bir başka arzunun varlığını da gösterir: “Aynı halkla ortak aidiyetle kurulmuş dayanışma ilişkisinden, sorumlulukta ve suçta ortaklıktan kurtulma arzusunun...” Nitekim bu suçta ortaklık duygusunun pişmanlığı, Federal Cumhuriyet yurttaşlarının, nasyonal sosyalist geçmişle mücadele ederken gösterilen hoşgörünün Demokratik Almanya ile mücadelede gösterilmemesini talep etmeleri sonucunu doğurmuştur. Oysa geçmiş bir bütün olarak inkâr edilemez.

¹ Ayşe Eylem Erkipçak tarafından sosyalbilimler.org’da yayımlanmak üzere kaleme alınmıştır. Yayın Tarihi: 30/05/2019: [Link](#).

Yazarın geçmişe ilişkin suç kavramı ile hesaplaşmasından sonra eserin önemli bir kısmını “bugünkü hukuk” irdelemesi oluşturuyor. Geçmişle hukuk aracılığıyla mücadele etme noktasında hukuk devletinin ağlarına takılırız ki burada yalnızca bir takım istisnai hesaplaşma araçları bulabiliriz. Bu istisnalar doğal hukuk normlarının pozitif hukuk devleti normları karşısında ağır bastığı bir takım meşruluk ölçütlerini içerisine alır. Federal Almanya’da, geçmişte nasyonal sosyalist hukukun uygulanmasından hukuki pozitivizm sorumlu tutulmuş ve bunun yerine doğal hukuk normları tekrardan hatırlanmak istenmiştir. İşte hukuk devletinin bir istisnası olarak geçmişe ilişkin suçun bugünkü yasayla cezalandırılabilmesi için Federal Yargıtay’ın kabul ettiği şekliyle, geçmişteki yasa adil olmaktan hukuk sayılamayacak şekilde uzaklaşmış olmalıdır.

Schlink, “yerinde davranmamak kişiyi suçlu kılabilir” sözüyle henüz ilk bölümde bu çalışmanın niteliği ve amacı hakkında bir şey anlatmaktadır. Buradaki suç ve suçluluğun esasen psikolojik bir dayatma olduğu ve yazarın hukuk yardımıyla yaptığı bu irdelemeye, mensubu olduğu bir tarihin dayattığı mahcubiyet ve sorumluluk duygusunun neden olduğu sonucuna ulaşmak kaçınılmazdır. Bir geçmişin mağduru olmayan ve bu nedenle suçun mağdurlarına karşı bir sorumluluk duygusunu omuzlarında taşıyan bir Alman yurttaşı olarak bu hesaplaşmanın gereğini hukuk normları yardımıyla açıklamaya çalışan yazarın, edebiyat alanındaki diğer eserlerinde de geçmişin lekelerini taşıyan karakterlerin geçmişleriyle yüzleşme zorunluluklarının izleri görünür. Schlink çalışmanın “Sonsöz: Geçmişin Bugünü” başlıklı son bölümünde, kuşağının nasyonal sosyalist geçmiş ile yüzleşmesinin sonucunda ebeveynlerini kınama yolunu seçtiklerini, bu şekilde tarihi bir sorumlulukla yanlış olanı kınamaktan çok daha önemli olarak doğru olan davranışı yerine getirme çabası gösterdiklerini anlatmaktadır. Nihayetinde çalışma boyunca irdelenen “suç”, toplumsal bir suçluluk duygusunun getirdiği bir sorumluluğun sonucu olarak, hukuki suç kavramından farklı bir durumu anlamlandırmaktadır. Özgün bir niteliğe sahip bu eser, kullanılan dil, salt hukuki bir nitelik taşımaması, yazarın üslubu ve çevirmenin de başarısıyla hukuk felsefesi, siyaset felsefesi ve tarih meraklısı olan bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir. Yazarın dili, onun edebi yeteneğinin ön plana çıkmasıyla metni akıcı bir üslupla yazmasına vesile olmuş ve bu nedenle okuyucu baştan sona bir Alman yurttaşının kendi geçmişiyile hesaplaşma araçlarını bir solukta okuyabilecekleri bir çalışma ortaya çıkarmıştır.

Künye: Schlink, Bernhard. (2019). *Geçmişe İlişkin Suç ve Bugünkü Hukuk*, Çev: Reyda Ergün, İstanbul: Zoe Kitap.